

بررسی تفسیری «فَنَظَرَ نَظْرَةً فِي النُّجُومِ * فَقَالَ إِنِّي سَقِيمٌ» از منظر مفسران فریقین

سید باقر حسینی کریمی^۱

محمدحسین شیرافکن^۲

چکیده

قرآن کریم از اصطلاحات پیچیده علمی و کلامی عرب به دور است. این امر باعث جاودانگی و قابل فهم بودن آن برای همگان در تمامی اعصار شده است. قرآن دارای محتوای فراحسی و فراطبیعی نیز هست که این محتوا در قالب الفاظی که برای محسوسات وضع شده‌اند، به شکل‌های مختلف، مانند: تمثیل، قطعه‌هایی از تاریخ، محاوره و جدال احسن یا موعظه و پند و اندرز، انذار و تبشیر یا برهان و محاجّه علمی به صورت پراکنده بیان نموده است. از جمله آیاتی که معرکه آراء مفسران است، مفهوم آیات «فَنَظَرَ نَظْرَةً فِي النُّجُومِ * فَقَالَ إِنِّي سَقِيمٌ» است. این آیات باعث پیدایی سؤال‌های متعددی گشته است. مقاله حاضر بر پایه تفاسیر فریقین و با روش توصیفی - تحلیلی بر آن است تا نظرهای مختلف مفسران را واکاوی نماید. در باره مفهوم آیات مورد بحث سه احتمال وجود دارد. بهترین دیدگاه در باره «نظر به نجوم» نظر به ملکوت یا نظر به تنجیم یا نظر به تکلیف، است و نیز مقصود از «سقیم» پریشان حالی حضرت و نه بیماری جسمی ایشان است.

واژگان کلیدی

تفسیر ادبی، آیات ۸۸ و ۸۹ صافات، حضرت ابراهیم(ع)، نجوم، سقیم.

۱. استادیار گروه معارف اسلامی دانشگاه مازندران (نویسنده مسئول).

sb.hossei ni @mz.ac.i r

۲. دانشجوی تفسیر تطبیقی دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم.

rn.shi r af kan۱۲@mai l .com

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۲/۲۹

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۷/۵

مفهوم «امنیت حرم» در پرتو معنای تأویلی آیات مرتبط

امین عباس‌پور^۱

عباس مصلائی‌پور^۲

چکیده

قرآن کریم در آیه: «وَإِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ وَأَمْنًا» به امن بودن بیت الله الحرام اشاره دارد. درباره معنای دقیق این آیه و آیات نظیر آن، نظرهای گوناگونی در میان مفسران مطرح شده است. برخی با استناد به آیات متناظر و روایات، و برخی با تکیه بر امور تجربی و حسی به تبیین دیدگاه خود پیرامون مفهوم امنیت، منشأ آن، دلیل وجود امنیت و ... پرداخته‌اند. موضوع مورد بررسی در این نوشتار، بررسی آراء مفسران فریقین درباره آیات مرتبط با حرم امن الهی و تحلیل نظرات ایشان و در نهایت، تبیین معنای روایی این عبارت است؛ معنایی که بر دو پایه استوار است: امنیت دین و امامت. این دو مؤلفه که از متن روایات برآمده است، مفهوم امنیت در عبارت «حَرَمًا آمِنًا» را به معنای امنیت دینی امامت‌محور سوق می‌دهد.

واژگان کلیدی

تفسیر کلامی، آیه ۱۲۵ بقره، حرم امن، امنیت حرم، امامت.

۱. دانشجوی دکتری علوم قرآن و حدیث دانشگاه امام صادق (ع) (نویسنده مسئول).

a.abbaspour@su.ac.ir

۲. دانشیار گروه علوم قرآن و حدیث دانشگاه امام صادق (ع).

amusali@su.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۳/۶

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۸/۲۶

بررسی میزان تأثیر قدرت انسان در افعال با تأکید بر آیه ۱۲۵ انعام از منظر فخررازی و علامه

طباطبایی

هادی شفیعی ناطق^۱

علی نصیری^۲

چکیده

جبر و اختیار از جمله موضوعات مورد بحث میان مفسران است. این نوشتار با توجه به تعریف و نقشی که قدرت انسان در تعیین جبری یا اختیاری بودن افعال دارد، با استفاده از روش عرضه تفسیر قرآن بر مبانی کلامی متقن دینی برگرفته از آیات و روایات، به نقش قدرت انسان در افعال از منظر فخررازی و علامه طباطبایی با اهتمام به آیه ۱۲۵ انعام پرداخته است. از نظر فخررازی، افزون بر اراده، قدرت انسان به هنگام صدور و همراه فعل از سوی خدا ایجاد می‌شود پس تأثیری در حصول فعل نداشته، شرح صدر و ضیق صدر، همان داعی بوده که اعطایی خداست. از منظر علامه طباطبایی آثار وجود قدرت و اراده از انسان بوده و در حصول فعل مؤثرند، اما چون وجود انسان در ذات و عمل وابسته به خداست، این تأثیر مستند تام به خدا نیز می‌باشد. آیه ۱۲۵ انعام با مدعای فخررازی کاملاً بیگانه است. نتیجه نظر فخررازی جبر و نظر علامه طباطبایی امر بین الامرین است.

واژگان کلیدی

تفسیر کلامی، آیه ۱۲۵ انعام، جبر و اختیار، شرح صدر، ضیق صدر.

۱. استادیار گروه معارف اسلامی دانشگاه آزاد اسلامی واحد همدان (نویسنده مسئول).

dr.al i nasi ri @nai l .com

۲. استاد گروه معارف اسلامی دانشگاه علم و صنعت ایران.

Hshaf i ei .2@nai l .com

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۹/۱۱

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۲۰/۲۰

اخلاق اقتصادی از نگاه قرآن کریم با رویکرد تحلیل محتوا

فاطمه حبیبی^۱

فتحیه فتاحی‌زاده^۲

چکیده

این پژوهش به ارتباط اخلاق و اقتصاد در قرآن کریم می‌پردازد. ضرورت بررسی موضوع آن است که در عصر حاضر موضوع اقتصاد، مهم‌ترین دغدغه جوامع بشری است، حال آنکه نظام‌های اقتصادی عموماً از عدالت در رفتارهای اقتصادی فاصله گرفته و به ورطه سودجویی افتاده‌اند؛ البته مشکلات اقتصادی موجود در جوامع اسلامی، ناشی از فقدان مدل مناسب اخلاق اقتصادی در اسلام نیست، بلکه ناشی از عدم اجرای کامل و دقیق آن است. هدف پژوهش حاضر، مطالعه گزاره‌های قرآنی با روش تحلیل محتوا است و می‌کوشد با تحلیل داده‌های قرآنی با تمرکز بر کلیدواژه «اموال»، به تبیین چگونگی دستیابی به مناسب‌ترین مدل رعایت اخلاق در اقتصاد بپردازد. در این پژوهش مشخص گردید که قرآن کریم به هر دو بعد فردی و جمعی اخلاق در اقتصاد پرداخته و بیشترین مفاهیم، به ترتیب مربوط به راه‌های صرف مال، آثار حبّ مال و ارزش‌گذاری بر پایه ثروت است.

واژگان کلیدی

آیات اقتصادی، گزاره‌های اخلاقی اسلام، اخلاق اقتصادی، مال و ثروت.

۱. پژوهشگر پسادکتری علوم قرآن و حدیث دانشگاه الزهراء(س) (نویسنده مسئول).

f.habi.bi@alzahra.ac.ir

۲. استاد گروه علوم قرآن و حدیث دانشگاه الزهراء(س).

f_fattahizadeh@alzahra.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۲/۷

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۷/۱۱

تبیین نقشه راه مبارزه با سطحی‌نگری با تأکید بر آیه نبأ

مهدی رفیعی موحد^۱

چکیده

انسان‌ها به علت ذات اجتماعی خود پیوسته در ارتباط، تعامل و تبادل داده‌ها با یکدیگرند و بر پایه اصل اعتماد به داده‌های تبادلی به دیده قبول می‌نگرند، اما اعتماد افراطی و مطلق، آنان را به سطحی‌نگری سوق داده و منجر به معضلات فکری و آسیب‌های اجتماعی می‌گردد. قرآن برای پیشگیری از خطر آفات و نفوذ آسیب‌ها، راه مبارزه با سطحی‌نگری را طی آیاتی از جمله آیه نبأ نمایانده است. این مبارزه که با عبارت دستوری «تبیین» بیان شده، طی هفت مرحله شکل می‌گیرد: اجتناب از پخش اخبار و دامن‌زدن به شایعه‌ها و شبهه‌ها، پرهیز از قبول یا رد اخبار بدون تحقیق، درخواست مستندات درباره صحت یا سقم پیام دریافتی، رجوع به متخصصان، ارجاع به ولی‌أمر، نظرخواهی و گزینش بهترین مطلب دریافتی. نظر به گستره مفهوم فسق، برجسته‌ترین مصادیق فاسقان در جامعه امروز، شبکه‌های گوناگون صهیونیستی و قدرت‌های استکباری وقت و دولت‌های نفاق منطقه‌ای و سازمان‌ها و گروهک‌های معاند و مزدوران داخلی آنان است که برابر دستور قرآنی باید صحت و سقم گزارش‌های آنان بررسی و سپس اعلام موضع شود. همچنین شبهات عقیدتی القاشده آنان را نیز با پیگیری تخصصی و تتبع عالمانه دفع و رفع نمود.

واژگان کلیدی

تفسیر اجتماعی، آیه ۶ حجرات، آیه نبأ، فاسق، تبیین.

۱. استادیار گروه معارف اسلامی دانشگاه علوم پزشکی کردستان.

mr.af.ii@uk.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۱۱/۱۲

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۴/۲۲

بررسی تفسیری و نقد ترجمه آیه‌های متناقض‌نما با عصمت پیامبر اکرم (ص) با تاکید

بر آیه ۷ ضحی

علی حاجی‌خانی^۱

محمد طاهری^۲

چکیده

خدای متعال در برخی از آیات قرآن به نوعی عتاب‌گونه، پیامبر اکرم (ص) و دیگر پیامبران را مورد خطاب قرار داده یا در مورد ایشان سخن گفته که تداعی‌کننده مضامینی متناقض‌نما با عصمت ایشان است. ترجمه این آیات از زبان مبدا به زبان مقصد و انتقال صحیح محتوای آن، افزون بر نگاه‌داشت ساختارهای دستوری و بلاغی و هم‌سانی تاثیر متن مبدا و مقصد، و نیز رعایت مقوله‌های تفسیری، روایی و زبان‌شناختی، احاطه و اشراف ویژه به مبانی کلامی صحیح و تنقیح‌شده و نیز بازتاب این مبانی در زبان مقصد را طلب می‌کند تا تلقی عدم عصمت پیامبران را در ذهن خواننده ایجاد ننماید. پژوهش حاضر در صدد است تا به نقد ترجمه آیه ۷ ضحی از میان برخی ترجمه‌های امین، معنایی، آزاد و تفسیری بپردازد و ضمن تبیین مستدل برتری‌ها و کاستی‌های مترجمان مذکور، بهترین روش و قواعد ضروری ترجمه این دسته از آیات را در پیش روی مترجمان و مخاطبان ترجمه قرآن قرار دهد. معادل‌گزینی ناصحیح و نیز ساختارپسندگی، ترجمه آیه مورد بحث را از غایت آن دور کرده و در مقابل، ترجمه مزجی می‌تواند روشی مناسب برای برگردان این دسته از آیات به شمار آید و مترجم را در برآوردن اهداف ترجمه موفق‌تر کند.

واژگان کلیدی

تفسیر کلامی، آیه ۷ ضحی، آیات متناقض‌نما، عصمت پیامبر، نقد ترجمه.

^۱. دانشیار گروه علوم قرآن و حدیث دانشگاه تربیت مدرس.

Al i .haj i khani @modar es.ac.i r

^۲. دانشجوی دکتری علوم قرآن و حدیث دانشگاه تربیت مدرس (نویسنده مسئول).

Mohammad.Taheri @modar es.ac.i r

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۵/۱۴

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۱۰/۱۳

بررسی تفسیری آیه «مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعِزَّةَ فَلِلَّهِ الْعِزَّةُ جَمِيعاً»

با تأکید بر آسیب‌شناسی اعتقادی دنیوی عزتمندی

علی کریم‌پور قراملکی^۱

هیشم بوعدار^۲

چکیده

قرآن کریم در آیایی نظیر آیه: «مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعِزَّةَ فَلِلَّهِ الْعِزَّةُ جَمِيعاً» به بیان عزت و سرچشمه آن می‌پردازد. یکی از مصادیق آسیب‌ها در آیات قرآنی ناظر به عزت، آسیب‌های عزتمندی با رویکرد اعتقادی است. این نوع از عزتمندی انسان، در برجسته‌ترین حوزه اعتقادی؛ یعنی مبدأشناسی قابل طرح و پیگیری است؛ چراکه در آیات ناظر به عزت، به این آسیب‌ها و رفع آنها به جهت عدم خدشه‌دار شدن عزت انسانی، اشاره‌های بسیاری شده است. با تأمل در این آیات، معلوم می‌شود که انسان با نبود باور به مبدأ یا اعتقاد به هم‌تا داشتن پروردگار متعال، با آسیب‌های دنیوی گوناگونی چون: آلودگی به نفاق و دورویی، وابستگی و دلبستگی به دشمن، ناامیدی به نصرت الهی و ... مواجه می‌گردد. این پژوهش با روش توصیفی و تحلیلی، به دنبال تبیین، تحلیل و تفسیر این آیات است تا با بیان آسیب‌های مذکور، زمینه بسیاری از تحولات اجتماعی و فرهنگی در عرصه زندگی دنیوی و اصلاح امور اخروی انسان فراهم گردد.

واژگان کلیدی

تفسیر کلامی، آیه ۱۰ فاطر، آیات عزت، آسیب‌شناسی عزتمندی.

^۱. استادیار جامعه المصطفی (ص) العالمیه.

kari@mpoorali@yahoo.com

^۲. دانشجوی دکتری مدرسی قرآن و متون اسلامی دانشگاه معارف اسلامی (نویسنده مسئول).

hait@hantboozar2921@gmail.com

حیات معقول در قرآن با تأکید بر آثار تفسیری علامه جوادی آملی

علی غفارزاده ۱

چکیده

پژوهش حاضر به دنبال اثبات اصل حیات معقول از منظر قرآن، بیان چیستی حیات معقول و مرتبه نهایی آن، با تأکید بر آثار تفسیری علامه جوادی آملی است. ایشان معتقد است قرآن کریم برای انسان، غیر از حیات دنیوی مادی و حیات اخروی، حیات دیگری را مطرح کرده که اغلب از آن به حیات معقول یاد شده است. این حیات، غیر از حیات انسانی مصطلح؛ یعنی حیوان ناطق است. ایشان این حیات را، یک حیات آگاهانه و عاقلانه می‌داند که در آن از جهل علمی و جهالت عملی خبری نیست. حیاتی است که قوای ادراکی؛ قوه حس، وهم و خیال کنترل و تعدیل و قوای تحریکی؛ شهوت و غضب، توسط عقل، عقال و تعدیل می‌گردد. بر پایه دیدگاه ایشان مرتبه حیات انسانی به سیر در حیات الهی و عالم ملکوت است که گاهی از آن به حیات متألّهانه نیز یاد می‌کند.

واژگان کلیدی

تفسیر کلامی، حیات انسانی، حیات معقول، حیات متألّهانه.

۱. استادیار گروه معارف اسلامی دانشگاه اصفهان.

a.ghafarzade@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۵/۲

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۱۰/۶

بررسی تفسیری آیه قوامیت بر پایه تمایزهای تکوینی زن و مرد

محمدعلی اخویان^۱

رحمان زارع^۲

چکیده

مسئله قوامیت که در آیه ۳۴ سوره نساء مطرح شده است، همواره محل بحث و تفسیر محققان بوده است. این نوشتار با بررسی دیدگاه‌های گوناگون درباره این مسئله، حکمت تشریع آن را بررسی نموده است. این رویکرد قرآنی همواره مورد هجمه کسانی است که جایگاه و نقش هریک از زن و مرد در نظام آفرینش را لحاظ نکرده و با گرایش‌های عمدتاً فمینیستی و مبتنی بر مبانی حقوقی غرب، آموزه‌های قرآنی را متهم به متأثر بودن از فرهنگ عصر نزول، مردسالاری و فروکاستن جایگاه زنان کرده‌اند. این نوشتار، در راستای رفع شبهات و ابهام‌های برخاسته از عدم درک صحیح آیه، با تکیه بر آموزه‌های قرآنی و آراء مفسران با تحلیل انتقادی، مبانی عقلی، نقلی و منشأ تشریع حکم قوامیت و گستره آن و ارتباط این حکم با طبیعت هر یک از زن و مرد را تشریح می‌کند. سپس ارتباط راهکار تربیتی تنبیه در صورت نشوز، به‌عنوان آخرین پیشنهاد را با مسئله قوامیت تبیین کرده و آراء مفسرانی که آیه مذکور را حاکی از برتری ذاتی مردان بر زنان دانسته‌اند، نقد و بررسی می‌نماید.

واژگان کلیدی

تفسیر اجتماعی، آیه ۳۴ نساء، قوامیت، تمایزات تکوینی زن و مرد.

^۱. دانشیار گروه معارف اسلامی دانشگاه قم (نویسنده مسئول).

na_akhaviyan@yahoo.com

^۲. دانش‌آموخته دکتری مدرسی معارف اسلامی دانشگاه قم.

zare1397@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۲/۲

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۶/۲۰

رہیافت تمدنی به قرآن؛ مطالعه موردی: شرح صدر رسول خاتم(ص) با تکیه بر

مناسبات آیات آغاز و انجام سوره انشراح

محمد نصیری^۱

حسن حق پرست^۲

چکیده

در پنجاه سال اخیر سخن از رہیافت تمدنی به قرآن، افق جدیدی پیش روی قرآن و تمدن پژوهان گشوده است. پژوهش حاضر در صدد است به نحو تحلیلی اصطلاح «شرح صدر» را با توجه به مناسبات سیاسی و تمدنی موجود میان آیات آغاز و انجام سوره انشراح، بررسی کند. در این رہیافت، دارایی شرح صدر که به طور عام، ویژگی اصلی رهبری جامعه است و از طیفی از معانی برخوردار است در معنای گسترش وجودی به کمال می رسد و معطوف به سوره انشراح در مناسبات رسالت و ولایت مصداق می یابد. چراکه خدای متعال به وسیله ولایت علی (ع) و وزیر قراردادن آن حضرت، سنگینی امر رسالت را سبک کرد. از این رو سختی های دوره آغازین رسالت را به آسانی های دوره های پایانی و این هر دو را با فداکاری های علی بن ابی طالب (ع) در حمایت از اسلام، یادآور و سپس به پیامبر دستور می دهد، بعد از فراغت از آخرین حج، بر پایه دستوری که در آیه مباهله یافته است، نفس خود علی بن ابی طالب (ع) را به زحمت انداخته و او را به امامت و خلافت منصوب کند.

واژگان کلیدی

تفسیر کلامی، سوره انشراح، شرح صدر، تمدن اسلامی، امام علی (ع).

۱. استادیار گروه معارف اسلامی دانشگاه تهران (نویسنده مسئول).

nasiri.m@t.ac

۲. دانشجوی دکتری عرفان اسلامی دانشگاه ادیان و مذاهب.

hassan161@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۱۲/۶

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۵/۲۲

کفر «ثَالِثُ ثَلَاثَةٍ» و توحید «رَابِعُ ثَلَاثَةٍ» از منظر قرآن کریم

سید عابدین بزرگی^۱

چکیده

قرآن کریم با تعبیرهای مختلف از یک سو، به نفی شرک و چندگانه پرستی می پردازد و از سوی دیگر، مردم را به توحید و یکتا پرستی دعوت می نماید. نفی اعتقاد به «ثَالِثُ ثَلَاثَةٍ» درباره خدا و تاکید بر «رَابِعُ ثَلَاثَةٍ» بودن او، یکی از این راه هاست. از منظر قرآن کریم، تعبیر «ثَالِثُ ثَلَاثَةٍ» درباره خدا، بیانگر محدودیت، جسمیت و هم عرض بودن خدا با سایر موجودات و به تبع آن، اسناد وحدت عددی به خداست؛ به طوری که اگر خدا به همراه دو نفر باشد، با آنها به شمارش درآمده، مجموع آنان سه نفر می شود. از این جهت، «ثَالِثُ ثَلَاثَةٍ» کفر و باطل است. این در حالی است که «رَابِعُ ثَلَاثَةٍ»، خدا را از محدودیت و هم عرضی با سایر موجودات دور داشته، وحدت او را غیر عددی می داند و به همین دلیل، اگر خدا با دو موجودی، معیت داشته باشد، سومی آن دو بوده، بر آنان احاطه قیومی و عملی دارد، نه اینکه با آنها شمارش شود و به عدد و رقم آنان اضافه گردد. به همین دلیل، «رَابِعُ ثَلَاثَةٍ» نشانه توحید ناب بوده، درباره خدای سبحان به کار می رود.

واژگان کلیدی

تفسیر کلامی، آیه ۷۳ مائده، آیه ۷ مجادله، مسیحیت، تثلیث، توحید، ثَالِثُ ثَلَاثَةٍ، رَابِعُهُمْ.

۱. استادیار گروه فلسفه و کلام اسلامی دانشگاه بین المللی اهل بیت (ع).

مفهوم شناسی واژه «یؤوس» و «قنوط» در آیه ۴۹ فصلت

و ارائه معنای مناسب با بافت آیه

مهدی جلالی^۱

جواد نصیری وطن^۲

چکیده

واژه‌های «یؤوس» و «قنوط» از جمله واژگانی هستند که همزمان در یک آیه استعمال شده و بیشتر مترجمان آن را مترادف دانسته‌اند. اصل واژه «یؤوس» از «أیس» به معنای وجود داشتن و یافتن است و ارتباط آن با ناامیدی در جهت منفی و تقابلی با اصل، در این است که شخص ناامید تصور می‌کند که مطلوب وجود ندارد و نمی‌توان آن را یافت. واژه «قنوط» از «قنط» در اصل به معنای بریدن و قطع کردن است و در قرآن در معانی ناامیدی، آشکار شدن ناامیدی در چهره، حزن و منع آمده است. در آیه ۴۹ فصلت به معنای مانع شدن است و دلیل انتخاب این معنا، اقوال لغویان متقدم و نیز عطف آن دو به وسیله واو عاطفه است. بر این پایه معنای آیه این است که انسان از دعای خیر خسته نمی‌شود و اگر به او شر رسد، ناامید می‌گردد و به سبب آن مانع از دعا کردن می‌شود. در بین مترجمان، دهلوی و بهبودی ترجمه نسبتاً مناسبی را ارائه داده‌اند. آنها قنوط را به معنای قطع طمع دانسته‌اند. به نظر می‌رسد ترجمه‌های چون «ناامید است، به شدت ناامید است و ...» در برگردان کلام خدا نارساست؛ زیرا خداوند دو خبر در کلام آورده است و مترجم نیز باید دو خبر به مخاطب برساند.

واژگان کلیدی

تفسیر ادبی، واژگان مترادف‌نما، یؤوس، قنوط.

^۱. استاد گروه قرآن و حدیث دانشگاه فردوسی مشهد.

aj.al.y@mac.i.r

^۲. دانشجوی دکتری قرآن و حدیث دانشگاه فردوسی مشهد (نویسنده مسئول).

j.avadnasi.ri.vatan@mail.i.com

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۱۱/۲۱

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۴/۱۳